श्री सर्वोच्च अदालत, पूर्ण इजलाश सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह माननीय न्यायाधीश श्री बैद्यनाथ उपाध्याय माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय

<u>फैसला</u>

0ξς-NF-0098

मुद्दाः-लिखत बदर ।

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.२७ असन न्हैकन्तला	
बिहारटोल बस्ने रेशमान तुलाधर १	
अष्टमान तुलाधर परलोक भई निजको मु.स.गर्ने ऐ. ऐ. वडा नं.३० असन टोल	
बस्ने पदमशोभा तुलाधर १	पुनरावेदक
चन्द्रज्योति तुलाधरको परलोक भई निजको मु.स.गर्ने श्रीमती ऐ. ऐ. बस्ने	प्रतिवादी
सुमित्रा तुलाधर१	
ऐ. ऐ. बस्ने सुमन तुलाधर१	
<u>विरुद्ध</u>	
काठमाडौ जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.२७ बस्ने ज्ञानेन्द्ररत्न	
तुलाधर१	
ऐ. ऐ. बस्ने मिलेन्द्ररत्न तुलाधर १	11-11-11
ऐ. ऐ. बस्ने मोतीलानी तुलाधर १	<u>प्रत्यर्थी</u> वादी
ऐ. ऐ. बस्ने कविता तुलाधर9	
ऐ. ऐ. बस्ने निपेन्द्र तुलाधर १	

काठमाडौं जिल्ला अदालतमा फैसला गर्नेः माननीय न्यायाधीश श्री विनोद मोहन आचार्य पुनरावेदन अदालत पाटनमा फैसला गर्नेः माननीय न्यायाधीश श्री दुर्गाप्रसाद उप्रेती माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडल

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलसमा फैसला गर्नेः माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ माननीय न्यायाधीश श्री सुशीला कार्की

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ११(१) को खण्ड (ख) बमोजिम पुनरावलोकनको निस्सा प्रदान भई दायर प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छ:-

हाम्रा पिता पूर्खाले विभिन्न गुठी चलाउन राखेका जग्गाहरु मध्ये नापी हुँदा निजी जिनई विपक्षीको नाममा नाप नक्शा भएको काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २०(घ) कि.नं. ५९ र ६० का क्षेत्रफल ऋमशः २-०-० र १-७-० जग्गा कुलधर, हर्कनारां, भाजुम्ुनी र हेलथकू उदासनी समेतका नाममा दर्ता रहेकोमा हेलथूकको निधन पश्चात् निजका छोराहरु मेरा पिता जगतरत्न र प्रतिवादी मध्येका काका रेशमान समेतका दुई जनाको हक स्थापित भएको थियो । उहाँहरुको बीचमा मिति २०१०।२।२७ मा अंशबण्डा हुँदा सो जग्गा अबण्डा गोश्वारामा राखिएको थियो । मेरा पिताको २०३३।४।११ मा निधन भए पश्चात् मालपोत कार्यालय, काठमाडौंबाट मिति २०३८। १०।८ मा निर्णय गराई उक्त जग्गा प्रतिवादी रेशमान तुलाधरले आफ्नो नाममा एकलौटी नामसारी दर्ता गराई लिएका रहेछन् । निजको सो कार्यका विरूद्धमा मैले काठमाडौं जिल्ला अदालतमा निर्णय दर्ता बदर हक कायम. जालसाजी, लिखत बदर समेतका मुद्दा दिएकोमा सो कि.नं. ५९ र ६० जग्गाको ८ भागको १ भाग म फिरादी समेतका नाममा हक कायम दर्ता गर्ने गरी निजी गुठी यथावत कायम राखी मिति २०५४। १०। १५ मा मिलापत्र भएको थियो । सो मिलापत्रमा कि.नं. ७७ र १२०१ को जग्गाका सम्वन्धमा उल्लेख भएको छैन । तर प्रतिवादीहरुले साविक कि.नं. ६० हाल नापीबाट कायम भएको कि.नं.७८ कित्ता फोड भई कायम भएको

कि.नं.१२०१ को ०-८-०-२ र साविक कि.नं. ५९ हाल नापीबाट कायम भएको कि.नं.७७ को १-५-३-३ जग्गा निजी गुठी सट्टापट्टा लिखत रिजष्ट्रेशन पारित गर्नु भएको रहेछ। उक्त कि.नं. ७७ र १२०१ को जग्गा प्रतिवादीहरूको हकको नभई निजी गुठीको हुँदा गुठीको महलको ३ नं. अनुसार निजहरूले धर्मलोप हुने कार्य गरेको प्रष्ट छ । धर्मलोप गर्नेले गुठीले पालो नपाउने गुठी महलको २, ३, ४, ६, १६ नं. समेतले व्यवस्था गरेको अवस्थामा प्रतिवादीहरूले उक्त जग्गा मालपोत कार्यालय, काठमाडौंबाट र.नं.१७४९८ मिति २०६०।३।१६ मा सट्टापट्टाको लिखत रिजष्ट्रेशन पारित गरी गुठी धर्मलोप गरेका हुँदा प्रतिवादीहरूको उक्त कार्यलाई धर्मलोप ठहर गरी सो लिखत तथा सो लिखतको आधारमा भएको दर्ता बदर गरी प्रतिवादीहरूलाई सजाय समेत गरी सो जग्गा हामीहरूको नाममा दर्ता गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको फिरादपत्र ।

फिरादमा उल्लेखित व्यहोरा झुट्टा हो । फिरादमा उल्लेखित जग्गाको आयस्ताबाट मात्र गुठी चलाई आएकोमा अक्षयकोषको व्याजबाट सो गुठी चलाउने व्यवस्था गरिएको मात्र हो । दावीका जग्गा मिति २०५४।१०।१५ को मिलापत्र बमोजिम हामी प्रतिवादीको हक हिस्साको जग्गा मात्र रैकरमा परिणत गरिएको छ । उक्त मिलापत्र किहंकतैबाट बदर भएको छैन । गुठीको जग्गा वापत अक्षयकोष राखी त्यसबाट प्राप्त हुने व्याजबाट निजी गुठी चलाउने बन्दोवस्त मिलाई गुठी यथावत रूपमा चलाई आएको कुरालाई अन्यथा भन्न मिल्देन । वादीको हक जित जग्गा यथावत कायम राखी हाम्रो भाग जितको मात्र सट्टापट्टाको लिखत गरेको र अक्षयकोष समेत खडा गरी गुठीलाई निरन्तरता प्रदान गरेको हुँदा धर्मलोप हुन सक्ने होईन र दावी बमोजिम लिखत र दर्ता बदर हुनु पर्ने होईन, वादी दावीबाट फुर्सद पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिउत्तरपत्र ।

"दँपा गुठी" संचालनको नाममा कि.नं.५९ र ६०, हालको कि.नं. ऋमशः ७७ र १२०१ को जग्गा विक्री गर्ने प्रयोजनका लागि पारित मिति २०६०।३।१६ र.नं.१७४९८ को सट्टापट्टाको लिखत गुठी सम्बन्धी महलको ३, ४ र ६ नं. एवं गुठी संस्थान ऐन, २०३३ को दफा ५७ को मर्म र भावना विपरीत देखिनुका अलावा जग्गा प्रशासन निर्देशिका, २०५८ को दफा ११० र १११ अनुरुप रितपूर्वकको नदेखिँदा

फिराद दावी बमोजिम लिखत बदर हुने ठहर्छ भन्ने काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६३।४।१ को फैसला ।

वादीको हक जित जग्गा यथावत कायम राखी हामी प्रतिवादीहरूको हक हिस्साको जग्गा मात्रको कानून बमोजिम अक्षयकोष खडा गरी सट्टापट्टाको लिखतको सम्बन्धमा दावी गर्ने हकदैया वादीलाई नहुने हुँदा लिखत बदर हुने ठहऱ्याएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकोले उक्त फैसला बदर गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादीहरूले पुनरावेदन अदालत पाटनमा दिएको पुनरावेदनपत्र ।

मिलापत्रबाट गुठी हक कायम भएको जग्गाको मालको मूल्याङ्गन बमोजिम हुने रकम अक्षयकोष राखी गरेको सट्टापट्टाको लिखत बदर गर्ने गरेको शुरु काठमाडौँ जिल्ला अदालतको मिति २०६३। ४। १ को फैसला प्रमाण मूल्यां इनको रोहमा नमिली फरक पर्न सक्ने नदेखिँदा अ.बं.२०२ नं. बमोजिम विपक्षी झिकाई आएपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६३। ११। १४ को आदेश ।

यसै लगाउको यीनै वादी ज्ञानेन्द्ररत्न तुलाधर वादी र यीनै प्रतिवादी रेशमान तुलाधर प्रतिवादी भएको दे.पु.नं.२२३९/२२६० को विवादको जग्गाको धर्मलोप मुद्दामा शुरुले धर्मलोप गरेको ठहराएको फैसला केही उल्टी भई धर्मलोप तर्फको वादी दावी पुग्न नसकने ठहरी आज यसै इजलासबाट फैसला भएको र प्रस्तुत मुद्दा उक्त मुद्दाको लगाउ र अन्तरप्रभावी भएको हुँदा सोही फैसलामा उल्लेख भएका बुँदा प्रमाण समेतका आधारमा वादी दावी पुग्न नसकने ठहऱ्याई गरेको शुरुको फैसला उल्टी भै वादी दावी पुग्न नसकने ठहछी भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६४।३।१० को फैसला।

दावीको जग्गा गुठीको जग्गा भएकोले सो जग्गामा प्रतिवादीको मात्र हक रहने नभई सबै गुठियारको समान हक हुने र गुठियारको सहमित बिना सट्टापट्टाको लिखत पारित भएको हुँदा सो सट्टापट्टाको लिखत सदर कायम गर्न मिल्दैन । यस्तो स्थितिमा काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला उल्टी गरी वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहऱ्याएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उक्त फैसला बदर गरी फिराद दावी अनुसार इन्साफ पाउँ भन्ने व्यहोराको वादीका तर्फबाट यस अदालतमा पर्न आएको पुनरावेदनपत्र।

लगाउको दे.पु.नं.३५६ को मुद्दामा आज यसै इजलासबाट प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश भएको र प्रस्तुत मुद्दा पनि सो मुद्दासँग अन्तरप्रभावी रहेकोले यसमा पनि पुनरावेदन अदालतको फैसला फरक पर्न सक्ने देखिँदा मुलुकी ऐन, अ.बं. २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०६६।३।२१ को आदेश ।

लगाउको दे.पु.नं. ३५६ को उक्त धर्मलोप मुद्दामा प्रतिवादीहरूले धर्मलोप गरेको ठहरी आज यसै इजलासबाट फैसला भएको र प्रस्तुत मुद्दा सो मुद्दासँग अन्तरप्रभावी हुँदा सो मुद्दामा विवेचित आधार कारणहरूबाट यसमा समेत मिति २०६०।३।१६ मा पारित गरी दिएको लिखतले मान्यता पाउन नसक्ने हुँदा सो लिखतबाट भएको दर्ता बदर गर्नु पर्नेमा वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहराई भएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टी भै सो लिखतबाट कायम भएको लिखत दर्तासम्म बदर हुने ठहरी भएको काठमाडौँ जिल्ला अदालतको फैसला सदर हुने ठहर्छ भन्ने यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६६।१२।१० को फैसला ।

काठमाडौँ जिल्ला अदालतमा मिति २०५४।१०।१५ मा भएको मिलापत्र बमोजिम दावीको जग्गामा हामीहरुको हक कायम भएको छ र प्रतिवादीको हक हिस्सा जित जग्गा यथावत रहेको छ । सो जग्गा रैकरमा परिणत गर्दा कानून बमोजिम अक्षयकोष खडा गरिएको छ । अक्षयकोषमा जम्मा भएको रकमको व्याजबाट गुठी संचालन हुन नसकने कुनै आधार र कारण वादीले खुलाउन सकेको पिन छैन । यसरी गुठीलाइ निरन्तरता दिने गरी पारित गरिएको सट्टापट्टाको लिखत कानून अनुकूलको भएको स्थितिमा वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहऱ्याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला प्रकाशमणि शर्मा वि. मिन्त्रिपरिषद् सचिवालय समेत भएको उत्प्रेषण परमादेशको रिट निवेदनमा यस अदालतबाट मिति २०६४।१०।१० मा भएको फैसला समेतको विपरीत भई त्रुटिपूर्ण हुँदा सो फैसला उल्टी गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रतिवादीहरुले यस अदालतमा दिएको पुनरावलोकनको निवेदन ।

यसे लगाउको निवेदन नं. ०६८-RV-००६४ को धर्मलोप मुद्दामा आज यसे इजलासबाट मुद्दा पुनरावलोकन गरी हेर्ने निस्सा प्रदान भएको र प्रस्तुत मुद्दा उक्त मुद्दासँग अन्तरप्रभावी हुँदा सोही आधार कारण र बुँदाबाट प्रस्तुत मुद्दामा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ११ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) अनुसार पुनरावलोकन गरी हेर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।३।१४ को आदेश ।

नियम बमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादीतर्फका विद्वान् विरष्ठ अधिवक्ता श्यामप्रसाद खरेल र विद्वान् अधिवक्ता रामप्रसाद संभवले दावीको जग्गा मिति २०५४।१०।१५ को मिलापत्रबाट वादीका दाता रेशमान तुलाधर समेतको हक कायम हुन आएकोमा गुठी संचालन गर्न अक्षय कोष खडा गरी बैंकमा खाता खोली सोही जग्गा वादीले दाताबाट राजीनामा गरी लिएको हुँदा वादी दावी वमोजिम लिखत बदर हुने ठहऱ्याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी हुनुपर्छ भनी बहस गर्नु भयो ।

प्रत्यर्थी वादीतर्फका विद्वान् विरष्ठ अधिवक्ता रजितभक्त प्रधानाङ्ग, अधिवक्ता बच्चु सिंह खड्का र रमण श्रेष्ठले गुठियारको सहमित बिना मुलुकी ऐन गुठीको महलको ३ नं. विपरीत दावीको जग्गा रैकरमा परिणत गर्ने गरी सट्टापट्टाको लिखत पारित भएको अवस्था हुँदा लिखत बदर हुने ठहऱ्याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला मिलेको हुँदा सदर हुनु पर्छ भनी बहस गर्नु भयो।

मिति २०५४। १०। १५ मा प्रतिवादीहरु र रेशमान तुलाधर समेतका बीचमा भएको मिलापत्र विपरीत हुने गरी गुठियारको सहमित निलई कि.नं. ७७ र १२०१ को जग्गा र.नं. १७४९८ मिति २०६०। ३। १६ मा सट्टापट्टाको लिखत पारित गरी रैकरमा परिणत गरेका हुँदा उक्त लिखत बदर गरी पाउँ भन्ने वादी दावी रहेकोमा हामीहरुको हक हिस्सा बमोजिमको जग्गा मात्र रैकरमा परिणत गर्ने गरी सट्टापट्टाको लिखत पारित भएको हुँदा सो लिखत बदर हुने अवस्था छुँन भन्ने प्रतिउत्तर जिकिर रहेको देखिन्छ । शर्ुरु काठमाडौँ जिल्ला अदालतले वादी दावी बमोजिम लिखत बदर हुने ठहऱ्याई फैसला गरेकोमा पुनरावेदन अदालतले शुरुको फैसला उल्टरी गरी वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहऱ्याई फैसला गरेको देखिन्छ । तत्पश्चात यस अदालतको संयुक्त इजलासले पुनरावेदन

अदालतको सो फैसला उल्टी गरी वादी दावी बमोजिम लिखत बदर हुने ठह-याएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला सदर हुने ठह-याई फैसला गरेकोमा पुनरावलोकनको निस्सा प्रदान भई प्रस्तुत मुद्दा निर्णयार्थ पेश हुन आएको छ ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा कि. नं. χ ९ को २-०-० र ६० को १-७-० जग्गा वादी र प्रितवादी समेतको निजी गुठीको जग्गा भएकोमा सो जग्गामध्येबाट κ भागको १ भाग यी वादीको हक कायम हुने गरी यी नै वादी प्रितवादी बीच मिति २० χ । १०।२ χ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतमा मिलापत्र भएको देखिन्छ । सो मिलापत्र बमोजिम कि.नं. χ ९ कित्ताकाट भई कायम भएको कि.नं. ७७ को १- χ -३-३ र कि.नं. ६० कित्ताकाट भई कायम भएको कि.नं. १२०१ को ०- κ -०-२ χ -१ जग्गा सट्टापट्टाको लिखतबाट रैकरमा परिणतमा परिणत गरेको लिखत बदर गरी पाउँ भन्ने वादी दावी रहेको छ ।

विवादीत जग्गाहरुका सम्बन्धमा यी वादी प्रतिवादी बीच काठमाडौं जिल्ला अदालतमा चलेको हक कायम, जालसाजी, लिखत बदर समेतका मुद्दामा मिति २०५४।१०।१५ मा उक्त अदालतमा भएको मिलापत्र बमोजिम ८ भागको १ भाग वादीको हक कायम भएको देखिँदा बाँकी ८ भागको ७ भाग जग्गा स्वतः प्रतिवादीहरुको हकको हुने देखिन आउँछ । सो बाँकी ८ भागको ७ भाग जग्गामा पिन वादीको हक साबिक बमोजिम यथावत रही रहन सक्ने अवस्था हुँदैन । कि.नं. ५९ बाट कायम भएको कि.नं. ७७ को १-५-३-३ र कि.नं. ६० बाट कायम भएको ०-८-०-२ जग्गा र.नं. १७४९८ मिति २०६०।३।१६ को लिखतबाट रैकरमा परिणत गर्ने प्रयोजनका लागि सष्टापट्टाको लिखत पारित गर्नु पूर्व वादी प्रतिवादीहरु गुठियार रहेको गुठीलाई निरन्तरता प्रदान गर्न मालपोत विभागबाट जारी जग्गा प्रशासन निर्देशिका, २०५८ को दफा ११०,१४१ र १४२ समेतले निर्दिष्ट गरे बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी सो निर्देशिकाले तोकी दिए बमोजिम जग्गा न्यूनतम मूल्य बराबरको रकमको अक्षयकोष खडा गरी सो अक्षयकोषको रकम बैंकको मुद्दती खातामा व्याज मात्र झिक्न पाउने गरी जम्मा गरेको देखिन्छ । यसबाट वादी प्रतिवादीहरुको "दपाँ" गुठीको संचालनमा निरन्तरता रहने र धर्म,

परम्परा र संस्कृतिमा कुनै असर नपर्ने कुरा स्वतः सिद्ध छ । यसरी कानूनले तोके बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी प्रतिवादीको हक हिस्सा जित निजी गुठीको जग्गा रैकरमा परिणत गर्न सट्टापट्टाको लिखत पारित गरेको कार्यबाट वादीको गुठी सम्बन्धी हकमा कुनै किसिमको प्रतिकूल असर परेको देखिन आएन ।

यसै लगाउको वादी ज्ञानेन्द्ररत्न तुलाधर र प्रतिवादी रेशमान तुलाधर समेत भएको ०६९-NF-००१८ को धर्मलोप मुद्दामा यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला उल्टी भई धर्मलोप गरे भन्ने वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहरी आज यसै इजलासबाट फैसला भएको र प्रस्तुत मुद्दा सोही धर्मलोप मुद्दासँग अन्तरप्रभावी रहेको हुँदा उक्त धर्मलोप मुद्दामा उल्लेखित आधार र प्रमाणहरुबाट समेत गुठीको संचालनका लागी अक्षयकोष रही रहेको देखिनाले दावीको लिखत बदर हुने अवस्था र स्थिति देखिन आएन ।

तसर्थ माथि विवेचित आधार र कारणहरुबाट सट्टापट्टाको लिखत बदर गरी पाउँ भन्ने वादी दावी पुग्न नसक्ने ठह-याई फैसला गर्नु पर्नेमा वादी दावी बमोजिम सो सट्टापट्टाको लिखत बदर हुने ठह-याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६६। १२। १० को फैसला मिलेको नदेखिँदा सो फैसला उल्टरी भई वादी दावी पुग्न नसक्ने ठह-याएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला सदर हुने ठहर्छ । अरुमा तपसरील बमोजिम गर्नु ।

तपसरील

उक्त रायमा सहमत छु ।

प्रधान न्यायाधीश

न्यायाधीश

माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्द कुमार उपाध्यायको राय

यसमा वादी ज्ञानेन्द्ररत्न तुलाधर प्रतिवादी रेशमान तुलाधरसमेत भएको यसै लगाउको ०६९- NF-००१८ को धर्मलोप मुद्दामा वादी दावी बमोजिम प्रतिवादीहरूले धर्मलोप गरेको ठह-याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको फैसला सदर हुने ठहरी आजै फैसला भएको छ । उक्त फैसलामा उल्लिखित आधार प्रमाणबाट दावीको जग्गा प्रतिवादीहरू सरहका गुठियार रेशमान तुलाधर समेतले गुठी जग्गामा हक छाडी रैकरमा परिणत गर्न पाउने नदेखिँदा वादी दावी बमोजिम सट्टापट्टाको लिखत बदर हुने ठह-याएको यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६६। १२। १० को फैसलासँग सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृतः किशोर घिमिरे

कम्प्युटरः अमिररत्न महर्जन

इति सम्वत् २०७२ साल वैशाख महिना १० गते रोज ५ शुभम्-----।